

УДК 351.851:37(477)

В. Філіпова

ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Розкрито сутність державної політики у галузі педагогічної освіти, її основні напрями та шляхи реалізації. Висвітлено наявні проблеми інституту педагогічної освіти України та шляхи їх подолання.

Ключові слова: педагогічна освіта, державна політика, реформування системи освіти.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку нашого суспільства освіта посідає особливе місце, бо покликана забезпечити підготовку суб'єктів соціальної дії до вирішення глобальних завдань, які стоять перед людством. Освіта найближчим часом буде задавати тон суспільному розвитку, забезпечувати добробут і процвітання національних держав. Усвідомлення цього має відбуватися на всіх рівнях державної влади. Саме держава забезпечує соціокультурні та ментальні основи освітнього процесу, визначає основні принципи політики в галузі освіти і напрями їх реалізації, створює систему освітньої діяльності, визначає правові норми та механізми регулювання цієї діяльності, формує процес підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, визначає обсяг мінімуму обов'язкових знань, навичок і умінь у підготовці фахівців.

Проблеми державного управління освітою перебувають у полі зору багатьох вчених. Доцільно відзначити ґрунтовність досліджень вітчизняних вчених В. Андрющенка, В. Дарманського, В. Журавського, В. Кременя, В. Лугового, Н. Протасової, а також наукові праці зарубіжних дослідників Дж. Дьюї, М. Квієка, Дж. Марча, Дж. Олсена, Ф. Раймерза, М. Фулана та інших. Відзначаючи значний внесок учених у дослідження означеного питання, вважаємо доречним продовжити розгляд особливостей державної політики в галузі освіти в контексті розвитку педагогічної освіти України.

Мета статті – розкриття змісту та основних напрямів державної політики в галузі освіти, шляхів її модернізації, зокрема вищої педагогічної освіти України.

Організаційною основою державної політики в галузі освіти є законодавство держав, що ґрунтується на Конституції та інших законодавчих актах про освіту. Основне завдання законодавства держав про освіту – регулювання суспільних відносин у галузі виховання, навчання, професійної та наукової підготовки. Окрім того, завданнями законодавства держав у галузі освіти є [1]: розмежування компетенції в галузі освіти між органами державної влади та управління різних рівнів, забезпечення та захист конституційного права громадян на освіту; створення правових гарантій для вільного функціонування і розвитку системи освіти; визначення прав, обов'язків, повноважень і відповідальності фізичних та юридичних осіб у галузі освіти, а також правове регулювання їх відносин у цій сфері.

Державна політика в галузі освіти в Україні ґрунтується на: конституційних нормах; стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції тощо); міжнародних, міждержавних договорах, ратифікованих найвищим законодавчим органом; законах, законодавчих актах; указах і розпорядженнях Президента України;

постановах Верховної Ради та Кабінету Міністрів; наказах, розпорядженнях Міністерства освіти і науки, міністерств та відомств, яким підпорядковані заклади освіти; наказах та розпорядженнях регіональних (місцевих) органів виконавчої влади, виданих у межах їхньої компетенції [2].

До основних принципів державної політики в галузі освіти належать: гуманістичний напрям освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей, життя і здоров'я людини, вільного розвитку особистості; захист системою освіти національних культур і регіональних культурних традицій, а також забезпечення єдності загальноосвітнього культурного та освітнього простору; загальнодоступність освіти, адаптивність системи освіти до рівнів і особливостей розвитку та підготовки учнів; світський тип освіти в державних освітніх установах, свобода і плюралізм в освіті; демократичний, державно-громадський тип управління освітою, автономність освітніх установ; незалежність державної системи освіти від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій; інтеграція з наукою і виробництвом, взаємозв'язок з освітніми системами інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти, єдність і наступність, безперервність і різноманіття освіти.

Вивчення процесів розвитку державної політики в галузі освіти показує, що загалом політика може розглядатися як форми, завдання, зміст діяльності держави, утілення нею власних повноважень [3]. Саме тому розвиток державної політики в галузі освіти охоплює такі етапи: визначення принципів завдань; накреслення перспективних і найближчих цілей, які мають бути досягнуті у конкретний термін; вироблення методів, засобів, форм діяльності; вибір організацій (інституцій), за допомогою яких здійснюватиметься діяльність і можуть бути досягнуті поставлені цілі; підбір і розстановка кадрів, здатних зрозуміти й виконати окреслені завдання. Безумовно, ці позиції передбачають аналіз конкретної ситуації, перегляд (добір) можливих варіантів вирішення поставлених завдань. На нашу думку, така інтерпретація політики об'єднує в одне ціле саму політику, її розробку і, головне, реалізацію.

Для розвитку та реалізації державної освітньої політики необхідно розуміти принципи та цілі, на яких ґрунтується державна політика в галузі освіти, які вирізняються найбільшою статичністю. Їх зміна, як правило, є наслідком зміни чи серйозного коригування політичного курсу. Дії суспільства й держави щодо розвитку системи освіти у досягненні декларованих цілей повинні змінюватися досить динамічно, адекватно реагуючи на різні чинники. Тому, характеризуючи державну політику в галузі освіти, важливо не тільки, і навіть не стільки вивчати декларовані цілі, скільки аналізувати реальні дії та конкретні результати розвитку освітньої системи [4].

Суспільству належить розглядати освіту як національне багатство, вводити її до переліку основних пріоритетів, об'єктів першочергової підтримки тощо. Із свого боку, освітянська громадськість повинна зосередити увагу на розробці конструктивних і реальних пропозицій та програм з оновлення й розвитку системи вітчизняної освіти [5]. Постановка питання в такій площині дасть змогу відбудувати національну систему освіти, підняти її престиж, забезпечити сталий розвиток держави.

Педагогічна освіта є елементом всієї системи освіти України, і одночасно специфічною системою, яка має свою структуру і логіку оновлення. Метою розвитку педагогічної освіти є створення такої системи педагогічної освіти, яка на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на

демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати державну політику в галузі освіти як пріоритетну функцію держави, що спрямована на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможними на ринку праці [6].

Системний аналіз дає нам змогу охарактеризувати педагогічну освіту як цілісну систему основних складових його елементів і компонентів в єдності їх зв'язків і взаємодій. Саме системний підхід до освіти закладено в законодавчих документах сучасної України. У рамках такого підходу педагогічна освіта є підсистемою всієї освіти не тільки тому, що вона розглядається як система стосовно до його складових, насамперед до середньої і вищої педагогічної освіти, а й внаслідок включення у власну структуру відповідних освітніх програм, освітніх установ, органів управління освітою тощо. Заломлення принципів системного підходу до педагогічної освіти дає змогу розглядати її як підсистему всього інституту освіти і виявити два її види: професійну педагогічну освіту і загальну педагогічну освіту [7].

Останнім часом з'явилися тенденції та виклики, що висуваються до системи педагогічної освіти України. До їх переліку необхідно зарахувати:

– по-перше, двоїсту ситуацію на ринку праці: з одного боку, через розширення сфери застосування педагогічної освіти та орієнтації випускників педагогічних навчальних закладів на роботу не тільки в галузі освіти, але і в інших сферах, що вимагають застосування різних гуманітарних технологій, все менше підготовлених вчителів працюють за спеціальністю. З іншого боку, через скорочення у виробничій сфері з'являються додаткові трудові ресурси, і в школу працевлаштовуються люди з непедагогічною освітою;

– по-друге, глобальні ринки праці вимагають сформованих компетентностей не тільки у випускників ВНЗ, але й в учнів шкіл, що своєю чергою пред'являє інші вимоги до підготовки педагогів. Зростає значимість інтеграції системи педагогічної освіти у міжнародний освітній простір, необхідність освоєння майбутніми вчителями знань та формування у них компетентностей, характерних для світових тенденцій поновлення якості освіти;

– по-третє, за останні роки в освітніх установах відбуваються серйозні зміни. Оновлюється навчальне обладнання, підручники та навчально-методичні комплекси; більша увага приділяється освітнім технологіям, що формують ініціативність школярів; впроваджується диференціація навчання в освітніх установах різних типів і видів. Зміст педагогічної освіти не встигає за швидкими змінами шкільної дійсності, підсилюючи розрив між актуальними потребами сучасної школи та якістю підготовки вчителів. Це позначаючись на практичній діяльності сучасних вчителів, робить ще більш значущою педагогічну практику майбутніх педагогів, її ретельну організацію, проектування для досягнення освітніх ефектів;

– по-четверте, враховуючи зростаючу значущість неперервної освіти, навчання протягом усього життя, оновлення кваліфікацій і компетентностей, пред'являються нові вимоги до системи професійної підтримки працюючих вчителів.

Аналіз нормативних документів також показує наявність істотних проблем системи педагогічної освіти. Це передусім відсутність єдиних стандартів перепідготовки педагогів, уніфікованих вимог до педагогічної професії в державних стандартах, наступності освітніх програм підготовки педагогічних кадрів різних рівнів щодо. Змістовні та методичні зміни до нових державних стандартів початкової, основної і повної загальної освіти, які необхідно здійснити в процесі її модернізації, не позначені. Вказані в самій

абстрактній формі тільки бажані результати. Отже, державою не задається те нове у змісті підготовки майбутніх вчителів всіх ступенів навчання, що потрібно зробити в ході вдосконалення педагогічної освіти.

Більше того, стандарти третього покоління як допрофесійної, так і вищої професійної освіти, що побудовані на основі компетентнісного підходу, пред'явили вимоги, до яких професійна педагогічна освіта і система перепідготовки педагогічних кадрів виявилися також не готові.

Це пояснюється частково тим, що внаслідок процесів реструктуризації мережі педагогічних ВНЗ їх кількість скоротилася більш ніж на третину з моменту здобуття незалежності. Модернізація педагогічної освіти виявилася спрямованою на зміну форм її організації на шкоду змістовної складової [8].

Ситуація посилюється тим, що держава в особі регіональних і місцевих органів влади, відчуваючи потребу в педагогічних кадрах для шкіл на своїх територіях, реальних заходів для вирішення цієї проблеми не вживають. На сьогодні це можливо зробити на основі відновлення (створення) системи державного (регіонального) і муніципального замовлення на підготовку педагогічних кадрів як однієї з умов подолання інституційного розриву між педагогічною освітою та соціальними інститутами суспільства (школою, сім'єю). На сьогодні рішення цього завдання, особливо поширення муніципального замовлення, дозволить знайти відповіді на багато питань, пов'язаних не тільки з працевлаштуванням випускників, а й браком педагогічних кадрів в освітніх установах. Облік цих обставин дозволить оцінити реальний стан системи педагогічної освіти та на його основі визначити стратегічні напрямки її розвитку.

Вибір найбільш раціональної та ефективної структури підготовки фахівців за спеціальностями педагогічної освіти, спрямованої на забезпечення необхідної якості та оптимального працевлаштування випускників установ педагогічної освіти, закріпленої законодавчо, підвищить їх конкурентоспроможність на освітньому ринку.

Однак навряд чи можна чекати необхідних глибоких і водночас швидких перетворень у системі підготовки педагогічних кадрів. Останнім часом істотний негативний вплив на цей процес надають загальні соціально-економічні умови, і передусім триває економічна криза. Коштів, що виділяються з бюджету, не вистачає навіть для нормального функціонування педагогічних ВНЗ і вже тим більше для забезпечення їх розвитку. При такому фінансуванні педагогічної освіти, її модернізація здійснюватися в необхідних масштабах не може [9]. Звідси виявляється низка взаємопов'язаних проблем, з якими зіштовхується і продовжує зіштовхуватися система педагогічної освіти. В якості ключових можна виділити такі: невідповідність сучасної педагогічної освіти соціальним перетворенням в країні; відсутність державного прогнозу на підготовку кадрів (наявний прогноз має усереднений тип і не відображає демографічні тенденції в регіонах); обмежене використання інформаційних технологій навчання, які, незважаючи на значні фінансові вливання, не можуть "прижитися" в освіті; обмежена територіальна і соціальна доступність педагогічної освіти; відсутність служби відбору абітурієнтів до педагогічних навчальних закладів, слабка професійна мотивація абітурієнтів; виключення місцевої влади з процесу взаємодії з установами педагогічної освіти; слабкість наукової розробки проблем організації управління і підготовки педагогічних кадрів; недостатнє фінансування педагогічної підгалузі, незадовільне матеріальне становище її ключових суб'єктів.

Перераховані проблеми, що мають стосунок до організації та утримання педагогічної освіти, не є єдиними. Як показав наш аналіз, необхідність розвитку системи педагогічної освіти обумовлена передусім розширенням і якісною зміною поля професійної діяльності педагога. Останнім часом поняття “вчитель”, “педагог”, “викладач” наповнилися новим змістом і смислами. З’явилася велика кількість педагогічних професій, що не існували раніше: тьютор, педагог-організатор тощо. Кожна з них, окрім загальнопрофесійних умінь, вимагає особливих навичок. Однак у структурі національної педагогічної освіти цілеспрямованого навчання цим професіям не здійснюється. Проте необхідність не тільки в них, а й в інших виникає постійно. Таким чином одним із напрямків модернізації державної політики в галузі освіти стає урахування тих змін, які відбулися в педагогічній професії.

Мета модернізації державної політики у галузі педагогічної освіти полягає у створенні механізму сталого розвитку системи освіти, забезпечення її відповідності викликам ХХІ ст., соціальним і економічним потребам розвитку країни, запитам особистості, суспільства, держави. Активними суб’єктами освітньої політики повинні стати держава, її державні та регіональні інститути, органи місцевого самоврядування, професійно-педагогічне співтовариство, наукові, культурні, комерційні та суспільні інститути – всі зацікавлені у розвитку освіти. Розвиток педагогічної освіти повинний відбуватися в режимі плідного діалогу всіх суб’єктів освітньої політики, чіткого розподілу і координації їх повноважень і відповідальності у цій галузі. Необхідно неухильно розширювати участь суспільства у виробленні, ухваленні та реалізації політико-правових та управлінських рішень в освіті. Це повинне забезпечуватися як відповідною нормативно-правовою базою, так і реальними механізмами дієвої громадської участі в розвитку освіти.

Сказане вище дає змогу визначити найважливіше завдання та один із пріоритетних напрямків модернізації системи педагогічної освіти – модернізація самої існуючої галузевої моделі управління цією системою. Найближчою її метою є формування оптимальної галузевої моделі управління, в якій будуть чітко розподілені і узгоджені компетенції і повноваження, функції і відповідальність усіх суб’єктів державної політики в галузі педагогічної освіти України. Державна політика як узагальнена програма дій щодо модернізації системи педагогічної освіти є визначальним інструментом впливу держави на цю галузь [10].

На нашу думку, державна політика в галузі педагогічної освіти України повинна зазнати таких змін:

1. Необхідно оновити мережу установ педагогічної освіти. Загалом до педагогічної освіти доцільно пред’явити більш високі вимоги як за рівнем професійної підготовки педагогів, так і за її якістю. Педагогічні коледжі повинні розширити можливості підготовки випускників прикладного бакалаврату. Педагогічні ВНЗ, що демонструють недостатньо високі результати фундаментальної підготовки в різних наукових сферах, повинні бути приєднані до класичних університетів. Педагогічні ВНЗ, які суттєвим розширили сектор гуманітарної підготовки, можуть набути статусу гуманітарного ВНЗ для підготовки фахівців соціально-орієнтованих сфер діяльності (соціальний захист, кадрові служби, консалтинг у гуманітарних сферах діяльності тощо). Статус педагогічного вузу доцільно присвоювати тим ВНЗ, із яких 85% випускників йдуть працювати за фахом.

Ці заходи дають змогу привести структуру та обсяги напрямів підготовки педагогічних ВНЗ у відповідність із реальним працевлаштуванням їх випускників, надати

практиці реалізації освітніх програм педагогічних ВНЗ більш адекватну організаційно-правову форму.

2. У рамках програм підготовки вчителів потрібно розглянути можливість збільшення часу, відведеного на педагогічну практику студентів на базі освітніх установ, доцільне введення педагогічної інтернатури.

3. Модернізуючи законодавчу базу системи освіти, доречно визначити систему підвищення кваліфікації педагогічних кадрів предметом спільного ведення державного та регіонального центрів. Це стосується як загальних пріоритетів і методичних принципів підвищення кваліфікації, так і можливості організації підвищення кваліфікації педагогів на державному та регіональному рівнях.

Висновки

Результати проведеного у статті дослідження дають змогу сформулювати наступні основні висновки. Пріоритетна увага держави до освіти, її повноцінна підтримка повинна відповідати реальним потребам сучасної та майбутньої України. Саме цілеспрямована державна політика в галузі освіти може сприяти зростанню добробуту кожного громадянина й конкурентоспроможності всієї країни. Ця політика буде ефективною тільки тоді, коли розроблятиметься й проводитиметься в поєднанні з активною інноваційною політикою країни.

Реальна пріоритетність освіти загалом та її важливої підсистеми вищої педагогічної освіти повинна визначатися двома чинниками: з одного боку – суспільством і державою, з іншого – освітянською громадськістю. До того ж, ці два фактори повинні взаємодоповнювати один одного.

Враховуючи посилену увагу з боку державного управління щодо пошуку оптимальної моделі державної політики в галузі педагогічної освіти України, механізмів її втілення, подальші дослідження із зазначеної тематики ґрунтуватимуться на вивченні специфіки державного регулювання галузі педагогічної освіти України.

Література

1. Гурне Б. Державне управління [Текст] / Бернар Гурне ; [пер. з фр. В. Шовкун]. — К. : Основи, 2006. — 307 с.
2. Красняков Є. Державна освітня політика: сутність поняття, системність, історико-політичні аспекти / Є. Красняков // Віче [Текст]. — 2011. — № 20. — С. 21—24.
3. Журавський В. С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В. С. Журавський // Правова держава: щорічник наукових праць [Текст]. — 2003. — Вип. 14. — С. 20—30.
4. Durkheim E. Education et sociologie [Text] / Préface de M. Debesse. — [S. p.] : Quadrige/PUF, 2006. — P. 107.
5. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави / Г. Ситник // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України [Текст]. — 2004. — Вип. 2. — С. 369—374.
6. Луговий В. І. Управління освітою [Текст] : навч. посіб. для слух., аспір., доктор. спец. “Державне управління” / В. І. Луговий. — К. : Вид-во УАДУ, 1997. — 302 с.
7. Лугай В. С. Філософія сучасної освіти [Текст] / В. С. Лугай. — К. : [б. в.], 1996. — 189 с.
8. Концептуальні засади демократизації і реформування освіти в Україні [Текст]. — К. : Школяр, 1997. — 324 с.

9. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.) [Текст] / [за ред. В. Кременя ; авт. кол. : М. Степко та ін.]. — Т. : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. — 147 с.

10. Філіппова В. Д. Законодавство як чинник державної політики в галузі освіти України: нормативно-правовий аспект / В. Філіппова // Інвестиції: практика та досвід [Текст]. — 2013. — № 10. — С. 155—158.

V. Filippova

**THE CONTENT AND THE MAIN DIRECTIONS OF THE PUBLIC POLICY
IN THE FIELD OF PEDAGOGICAL EDUCATION OF UKRAINE**

The essence of the public policy in the field of pedagogical education is revealed, its main directions and ways of implementation. The existing problems of the Institute of Pedagogical Education in Ukraine and ways of its overcoming are highlighted.

Key words: pedagogical education, public policy, reform of the education system.